

**ДІЯЛЬНІСТЬ ІНОЗЕМНИХ ПЕДАГОГІВ У ЧОЛОВІЧИХ І ЖІНОЧИХ ГІМНАЗІЯХ ВОЛИНИ
(XIX – ПОЧ. XX СТ.)**

У статті розглядається діяльність учених у чоловічих і жіночих навчальних закладах Волині (парафіяльна школа, семінарія, жіночий пансіон, чоловіча гімназія). Проаналізовано особливості змісту освіти у чоловічих і жіночих закладах світи. Визначено деякі аспекти вкладу іноземних педагогів в організацію навчання у чоловічих гімназіях та жіночих пансіонах Волині.

Проблема освіти займає чільне місце серед досліджень, присвячених історичним та історико-педагогічним проблемам Волинського краю.

У культурно-освітньому просторі Волинь була однією з найвідсталіших губерній у Російській імперії. За рівнем грамотності населення вона займала тридцять шосте місце, оскільки навчальні заклади були малодоступні більшості верств народу більшість українського населення залишалася неграмотними.

Мета статті – проаналізувати особливості змісту освіти у чоловічих і жіночих закладах світи, визначити деякі аспекти внеску іноземних педагогів в організацію навчання в чоловічих гімназіях та жіночих пансіонах Волині.

У XIX ст. у Волинській губернії була мала кількість шкіл та училищ. У порівнянні із кількістю людей, на 8200 чоловік була одна школа. Потреба населення в освіті була настільки сильною, що існуючих шкіл було недостатньо. На сторінках газети "Волинь" зустрічаються статті із проханнями відкрити навчальний заклад або примітки про відкриття шкіл або училищ.

Так, у 1892-1893 навчальному році в Житомирі було три міських училища. У 1894-1895 навчальному році церковнопарафіяльних шкіл нараховувалось 717, шкіл грамоти – 555, початкових народних училищ – 389. У 1898-1899 навчальному році в Житомирі було п'ять міських училищ на 62 тисячі населення, серед яких навчалось 988 дітей, крім того три приватних православних училища із 120 учнями та єврейське двокласне училище і приватне із 2949 учнями. Крім міністерських шкіл у Волинській губернії існувало багато сільських шкіл.

Доречно відзначити, що головним організатором системи освіти у Волинській губернії був Т. Чацький. Саме він на початку XIX століття переконав представників польського дворянства та католицького духовенства, що навчання бідного населення є дуже корисною справою для досягнення національних та політичних цілей саме польської інтелігенції як консолідуючим центром нації [1: 32].

У зв'язку з цим, у серпні 1807 році був виданий статут, щодо відкриття у Волинській губернії парафіяльних шкіл. У ньому було вказано, що при кожному костьолі та при кожному монастирі має бути відкрита школа. Цим також передбачено, що школи мають називатися приходськими, оскільки діяльність кожної з них співпадала з відповідним приходом. Парафіяльні школи забезпечували загальну освіту дітям бідної шляхти, ремісників та християнам. Головною задачею виховання у школах було виховувати благочесність, щоб учні стали гарними християнами, громадянами та членами суспільства. Власне статут зобов'язував ремісників, шляхтичів посилати своїх дітей до школи, а в разі пропусків занять на батьків накладався штраф. Навчання дітей розпочиналося з десятирічного віку. У цей період також існували і недільні школи, в яких вивчали церковні пісні та основи релігії.

Педагогічний колектив у приходських школах складався переважно з учителів, які не мали педагогічної освіти. Учителів, які б погодились на заробітну плату 40-70 р. у рік знайти було дуже складно.

Згідно статуту школи поділялись на двокласні в містечках та однокласні в селах. У першому класі дітей навчали читанню польською, російською мовами, арифметиці, моральності та катехізису. У другому класі вивчали: письмо, математику, практичну механіку, польську географію, натуральну історію, духовні пісні.

У зв'язку з війною 1812 року, діяльність цих навчальних закладів припинилася, а з 1815 року була відновленою.

У 1911 році приходські школи були підпорядковані повітовим училищам. Таким чином вони увійшли до загальної системи освіти. Зокрема, волинська повітова школа залежала від Кременецького ліцею, а він у свою чергу, від Віленського університету. Курс двокласних училищ був чотирирічним, однокласних – два роки [1: 35-36].

Оскільки Волинь була найвідсталішою губернією в Україні, то після реформи 1861 року відбулися зміни в соціально-економічному стані. І тим самим відбувся помітний вплив на розвиток культури українського народу. Однак, здійснюючи русифікацію, царський уряд у другій половині XIX ст. видав

ряд постанов, якими заборонялось створення українських шкіл та інших культурно-освітніх установ та викладання у школах українською мовою.

Таким чином, для подолання економічної відсталості й під тиском народних мас та революційної демократії, царизм все ж таки змушений був стати на шлях реформ. У 1881 році царський уряд постановив, що вплив духовенства повинен поширюватися на всіх учнів елементарних училищ. 13 червня 1884 року були видані правила про церковнопарафіяльні школи. Особливо багато таких закладів було створено на Правобережній Україні, зокрема й на Волині. Викладачами у цих закладах були переважно священики.

Важливим показником стану народної освіти є кількість навчальних закладів у губернії та число учнів у них. Так у 1899 році у Волинській губернії нараховувалося 3199 навчальних закладів. Ці навчальні заклади можна розділити на три групи:

1. Заклади із середньоосвітнім курсом, а саме: дві чоловічі гімназії в Житомирі; жіноча гімназія в Житомирі; реальне училище в Рівному; православна духовна семінарія в Кременці; римо-католицька духовна семінарія в Житомирі; учительська семінарія в с. Дедеркалі Кременецького повіту; жіноче училище імені графа Д. І. Блудова в Острозі; прогімназія в Луцьку.

2. Духовне училище в Житомирі; духовне училище в Кременці; духовне училище у м. Мацейові Ковельського повіту; духовне училище у м. Клевані Рівненського повіту; фельдшерська школа в Житомирі; Острозька братська жіноча школа з підготовки сільських вчителів; зразкова церковно-приходська школа у Житомирі при жіночому духовному училищі; 40 міських та сільських 2-класних училищ, чоловічих та жіночих.

3. Училища з нижчим освітнім курсом: 308 народних 1-класних училищ; 199 сільських шкіл різних найменувань; 1447 церковно-приходських шкіл; 7 церковно-приходських шкіл при монастирях; 3 сирітських жіночих училища при Любарському, Корецькому та Городищенському жіночих монастирях; початкове училище при Дедеркальській учительській семінарії; Миклашське св. Кирило-Мефодіївське початкове училище; 4 приватних навчальних заклади для християн; 306 шкіл при німецьких колоніях; 5 єврейських однокласних училищ; 25 єврейських приватних училищ [1: 35].

На початку 60-х років XIX ст. було зроблено крок вперед щодо поліпшення жіночої освіти. До цього часу жінки були обмежені в правах на освіту. Навчання для дівчат не було обов'язковим. Хоча й були відкриті спеціальні школи, в яких навчали дівчат з родин шляхтичів та ремісників читанню, письму, рахунку, моральності, катехізису та церковним пісням, а також рукоділлю, господарчим роботам. Традиційно вважалося, що для християнських доньок достатньо вміло вести домашнє господарство [1: 38].

Можна зробити висновок, що приходські школи XIX ст. не забезпечували достатніх знань. Також навчання бідних дітей мало релігійний характер. Станом на 1869 рік згадуються лише початкові школи для дівчат або приватні жіночі пансіони.

Для освіти жінок уряд планував створити такі види навчальних закладів: зміни для навчання дівчат при 32-х двокласних чоловічих училищах; 32 двокласні жіночі училища; одну жіночу гімназію; три жіночі прогімназії.

Особливе місце серед загальноосвітніх установ Волині посідає жіноче училище імені графа Д. М. Блудова Рівненського повіту. Графиня А. Д. Блудова у 1865 році в Острозі заснувала православне церковне Свято Кирило-Мефодіївське братство, а в жовтні того ж року при ньому було відкрито початкову школу і жіноче училище [2: 194]. Острозьке жіноче училище було закритим навчальним закладом релігійного характеру, який був створений Д. М. Блудовим для укріплення християнської віри у Волинському краї та з метою розповсюдження російської освіти на Волині.

Це училище було засновано графинею А. Д. Блудовою, на честь свого батька, графа Д. Н. Блудова, який піклувався про благоустрій нижчих училищ в усій Росії та жіночих виховних закладів у Південно-Західному краї для навчання дітей православної віри. Пізніше в м. Острозі урядом було відкрито прогімназію, вчительську семінарію та училище для хлопчиків християнського віросповідання [3: 284].

Училище складалося з чотирьох класів, в яких курс навчання здійснювався сім років, а саме: у перших трьох класах по два роки в кожному, а в старшому класі один рік [4: 3].

Зміст освіти в училищі становили: Закон Божий, церковнослов'янська мова, словесність і коротка історія російської літератури, географія, російська та загальна історія, французька мова, чистописання, рукоділля, музика та спів (церковний) [4: 19].

З приєднанням Західної Волині до Волинської губернії в освітніх закладах велика увага приділялась вивченню російської та старослов'янської мов. Діяльність усіх світських навчальних закладів була спрямована на розвиток здібностей і занять різними мистецтвами. Учителями та вихователями були випускники та випускниці місцевих духовних училищ (браку постійних кваліфікованих кадрів). Викладання світських дисциплін на той час вирізнялося непослідовністю і відсутністю ґрунтовності. Французькою мовою, попри її обов'язковість, "епархіалки" не могли

користуватись ні для розмови, ні для читання [5: 71]. Для викладання французької мови був запрошений учитель-швейцарець з гарною вимовою.

Загалом жіноче училище графа Д. М. Блудова у м. Острозі було одним із перших світських навчальних закладів для волинського духовенства, що формувало православно-релігійні почуття в майбутніх матерів.

На Волині жіночі гімназії і прогімназії були трьох типів: *міністерські* (підпорядковані Міністерству народної освіти), *маріїнські* (підпорядковані головній раді жіночих навчальних закладів імператриці Марії) і *приватні*.

Жіночі гімназії і прогімназії Волині слабше фінансувалися державою, ніж чоловічі. Значна їх кількість утримувалась на кошти окремих осіб, плати за навчання та громадських пожертвувань.

У 1866 році у Житомирі була відкрита Маріїнська гімназія. Термін навчання в жіночій гімназії включав підготовчий та сім загальних класів. Зміст навчання передбачав вивчення наук: історії, географії, фізики, природознавства, космографії, математики, російської мови та словесності, всезагальної літератури та двох іноземних мов (французької та німецької) та мистецтв (малювання, каліграфія, рукоділля, хоровий спів). Окремими предметами були фізичне виховання, гімнастика, танці та спортивні ігри. Природно, що мало місце насамперед релігійне виховання.

Слід зазначити, що до цього навчального закладу могли вступати дівчата дворянського стану та всі ті, чий батьки були у змозі платити за навчання (діти дрібних чиновників, священників, заможних селян, навіть сироти, якщо вони мали опікунів). Плата за навчання становила 140 руб. за рік. Усі зараховувалися до гімназії на основі вступних іспитів.

Закінчивши сім класів, випускницям надавалося право вступати до восьмого (педагогічного класу) на одне з 3-х відділень: педагогічне, словесне або математичне. У цьому класі вивчалися: педагогіка, анатомія, історія російської та всезагальної літератури, методики початкового навчання, російська мова, природознавство, дитяча література, а також фізика, математика, іноземні мови, церковнослов'янські мови та Закон Божий.

У той період знання вихованок оцінювалися за 12-бальною системою, а переведення в наступний клас супроводжувалося екзаменами. Якщо учениця отримувала менше семи балів з двох предметів, то її залишали на повторний курс. Відмінницям навчання Острозької багаті особи виплачували стипендію. Навчальний рік поділявся на три чверті. У кінці літніх канікул слабо встигаючим ученицям дозволялося перескладати екзамени.

Досить суворими були правила поведінки вихованок. Загалом за поведінкою стежила наглядачка класна дама. Також була встановлена комендантська година, а негативні вчинки та стягнення занотовувалися у штрафний журнал – кондукт.

Після закінчення закладу випускниці отримували атестат і право викладати у початкових класах училищ та гімназій з таких предметів, з яких мали відмінні оцінки. Учителями початкових класів могли бути й випускники сьомого класу, які пройшли піврічне стажування помічником вчителя у відповідному закладі. Ті вихованки, які влаштувалися у приватні будинки гувернантками, щорічно подавали звіт про свою діяльність до гімназії. Пропрацювавши 20 років, за умов дотримання усіх доброчесног, наставниця отримувала право на вступ у будинок опікування бідних дівчат шляхетного звання (для життя й відпочинку у зв'язку зі старістю).

Доречно зазначити, що суворим був відбір і викладачів гімназії. Окрім вищої освіти, кандидатам у викладачі ставилися високі вимоги до моральних якостей. Традиційно, у Маріїнській жіночій гімназії викладачами працювали переважно випускники Петербурзького університету. Викладання здійснювалося за друкованими підручниками. Звичайно, викладач міг надати для запису вихованкам додаткову літературу. Однак при цьому він мусив звернутися за дозволом до відомства імператриці.

Таким чином, навчально-виховний процес у Житомирській Маріїнській гімназії був здебільшого орієнтований на виховання відповідальних і зацікавлених у самовідданій педагогічній діяльності вихованців. Маріїнська гімназія в соціальному аспекті була однією з найбільш наближених до сучасного стану у справах освіти.

У 1901 році було відкрито приватну жіночу гімназію імені Надії Василівни Овсяннікової, яка відносилась до Міністерства народної освіти. Як свідчать архівні матеріали, керівним органом гімназії була педагогічна рада, на засіданні якої завжди була присутня Н. В. Овсяннікова. Досить суворими були обов'язки як для викладачів, так і для учнів (додаток). При цьому педагогічний колектив постійно удосконалював форми навчання та виховання. Також підвищувалися вимоги до викладачів і вихователів.

Заслуговує на увагу діяльність законовчителя жіночої гімназії ім. Н. В. Овсяннікової священника Стефана Петровича Бакарджієва (працював у гімназії з 1.09.1904 року). Болгарин за походженням, С. П. Бакарджієв був запрошений на місце священника Гаповича читати уроки Закону Божого у молодших 4-х класах гімназії та законовчителем старших класів [7: 1-5]. Також за сумісництвом він працював на посаді священника в Олександрійській гімназії (Херсонська губернія).

Народився С. П. Бакарджієв 27 лютого 1874 року у м. Горня-Горіхівка (Болгарія) у родині купця Болгарського підданого. Закінчив курси Тирнавської гімназії у 1894 році. Після закінчення він вступив до Санкт-Петербурзької духовної семінарії й у 1896 році закінчив її повний курс. У тому ж році він був зарахований до Санкт-Петербурзького університету на юридичний факультет. У цей час паралельно Бакарджієв здобував освіту у Казанській духовній семінарії (до 1899 року), яку не закінчив. За станом здоров'я у цей час його було переведено до Київської духовної семінарії, яку він успішно закінчив та отримав звання кандидата Богослов'я.

Свою педагогічну діяльність Бакарджієв розпочав з 1901 року викладачем чоловічої прогімназії м. Луковита (Болгарія), з 1902 року – викладач земельного державного училища у м. Філіпол (Болгарія). А з 1903 року резолюцією преосвященного Антонія, єпископа Волинського, Житомирського кафедрального собору та завідуючим єпархіальним свічним заводом він був призначений у сан священника.

С. П. Бакарджієв мав велику кількість нагород від преосвященного Антонія (перший архієпископ Волинський Антоній Павлинський (1860-1866 рр.): 1903 р. – набедреником, 1904 р. – скуфією, а в 1907 році був нагороджений Болгарським князем Фердинандом за громадянську службу орденом з короною.

Як уже зазначалося, з 1904 року він був законовчителем у гімназії Овсянникової, також був завідуючим церковноприходської школи м. Житомира, законовчителем народного однокласного міського училища.

З 1833 року існувала Волинська губернська гімназія, яка була створена на засадах гімназичного статусу 1828 року. Перша чоловіча гімназія була середнім навчальним закладом і мала 8 класів, які поділялись на підготовчі, нижчі та вищі. Навчання ділилось на два півріччя, а щороку в серпні проводилися іспити для бажаючих вступити у гімназію. У даному навчальному закладі викладались такі предмети: грецька, латинська, французька, російська, древні мови, історія, географія, алгебра, геометрія, тригонометрія, космографія, фізика, Закон Божий, духовні співи.

Метою навчання в гімназії було формування загального культурного рівня та фізичного розвитку учнів. У гімназії навчалися переважно обдаровані діти. Той, хто протягом навчального року досягав найвищих результатів, звільнявся від плати за навчання і від перевірних іспитів [8: 24].

Крім навчання, велика увага приділялась моральному та етичному вихованню. Учителі виконували обов'язки класних наставників, перед ними часто з'являлись перешкоди: недостатність часу, велика кількість учнів у класах, що іноді досягала 60 чоловік (у зв'язку із закриттям Кременецького ліцею та деяких інших учбових закладів Волинської губернії, кількість учнів у гімназії значно збільшилась), що заважало наставникам виявити індивідуальні здібності учнів, щоб застосовували раціональні засоби для підвищення їх розумового та морального розвитку.

Новий гімназичний устав 1864 року розділив гімназії на класичні та реальні. Відповідно до цього, Житомирська гімназія була перетворена на класичну (остаточно її статус затверджено у 1871 році).

Як свідчать архівні дані, більшість викладачів гімназії закінчили найкращі європейські університети та інші вищі навчальні заклади. У гімназії існували спеціальні журнали, де були записані відомості про викладачів, які викладали при Житомирській першій чоловічій гімназії. Зокрема це: І. Я. Сорокін – кандидат історико-філологічного факультету св. Володимира, вчитель латинської мови; Франц Зентфлебен – доктор філософії, закінчив Ємський університет; Я. М. Гадзинський – магістр богослов'я по закінченню Київської духовної академії [9: 6].

Значна кількість викладачів мали нагороди, ордени та відзнаки. Також, викладачі мали право навчати дітей у приватних будинках певні навчальні дисципліни, але при цьому вчитель складав іспити з даних предметів, яким у подальшому навчав дітей.

Загалом стан освіти і виховання в першій чоловічій гімназії був на високому рівні. Запровадження суворого контролю відвідуваних занять, за отриманням відповідних знань і відповідних оцінок сприяли тому, що учні дійсно виходили з гімназії з глибокими знаннями, морально стійкими, людяними, з сформованими переконаннями. Вони не могли звернути на хибну життєву стежину, оскільки за період навчання в гімназії студенти багато чому навчились, загартувались від життєвих негараздів, це завдяки обов'язкам, що ретельно виконували класні наставники, які навіть відвідували учнів удома, надаючи їм індивідуальну допомогу.

До 1877 року на Волині існувало всього три світських середніх навчальних заклади: класична гімназія у м. Житомирі, прогімназія в м. Острозі та реальне училище у м. Рівному. Недостатність навчальних закладів для губернії з двохмільйонним населенням значно відчувалась: були переповнені молодші класи Житомирської гімназії, у якій 1871 році нараховувалось біля 70 учнів. Відкривати паралельні класи не було можливості з певних причин (класні приміщення не відповідали гігієнічним та педагогічним вимогам). На кожну вакансію в гімназії було по декілька кандидатів. Виникло питання про відкриття нового середнього навчального закладу у Волинській губернії. Потрібно було вирішити, в якому місті відкрити гімназію. Старокостянтинів та Володимир-Волинський найбільші

міста губернії (10 тис. населення), які підходили за географічним розташуванням та в історичному відношенні. Перевагу для відкриття освітніх закладів надали м. Житомиру.

Попечитель Київського навчального округу звернувся до Міністра народної освіти про відкриття класичної гімназії у м. Житомирі, обгрунтувавши причини відкриття: відсутність навчальних закладів гальмує розвиток народної освіти у краї; багато батьків змушені віддавати своїх дітей на навчання за кордон, де вони отримують освіту, яка не відповідає вимогам рідного краю.

У 1876 році була відкрита Житомирська прогімназія, 24 червня 1877 році було призначено інспектора прогімназії – Миколу Івановича Сачина, а з 1 червня 1877 року гімназія почала формально функціонувати. У перший рік працювали перший та другий класи. Штат викладачів складався із 124 чоловік, із них 19 працювали за сумісництвом [10: 9].

Курс навчання у прогімназії становив 4 роки (з 1897 року прогімназія перетворена в повну гімназію з курсом навчання 5 років). Після закінчення учні вступали до класичної гімназії для повного здобуття середньої освіти. Предмети викладання не відрізнялись від тих, що вивчалися в повній гімназії.

Навчально-виховна частина знаходилась у підпорядкуванні педагогічної ради, яка керувалась статутом гімназій та прогімназій від 1871 року. Було сформовано штат викладачів. Багато викладачів було запрошено з інших навчальних закладів та з інших країн. Серед них легендарний вчитель французької мови Віктор Гюнген. За півстолітню службу в учбових закладах міста він виховав не одне покоління юних житомирян.

Рішенням інспектора особами з нагляду за успішністю та поведінкою учнів були класні наставники, діяльність яких виконувалася відповідно до інструкції Міністра народної освіти від 5 серпня 1877 року. До кола обов'язків класних наставників входило: слідкувати за відвідуванням уроків учнями та за поведінкою, співпрацювати з вчителями-предметниками довіреного їм класу; контролювати, щоб навчальне навантаження відповідало віковим особливостям учнів; пояснювати учням їх обов'язки, слідкувати чи виконують учні правила поведінки; відвідувати учнівські будинки, та доповідати чи відповідають вони навчально-виховним вимогам школи; вести кондуктні списки свого класу; звітувати педагогічній раді про навчально-виховну роботу даного класу.

На початку 1877-1878 навчального року педагогічний склад гімназії був досить різноманітний і досить часто змінювався.

На місце вчителя французької мови В. Гюнгена, який тимчасово працював, призначено вчителя Севастопольського реального училища П. Кюри. У 1889 році вчителем французької мови призначений швейцарський громадянин А. Русси, який пізніше був переведений у Києво-Печерську гімназію, а уроки французької мови тимчасово, за дозволом Попечителя округу, замінено уроками німецької мови, які викладав К. Фукс [10: 34-37].

У другій половині XIX ст. було відкрито ряд навчальних закладів, зокрема Луцька чотирикласна чоловіча прогімназія, яка була відкрита у 1895 році. Причиною відкриття було те, що в м. Луцьку окрім корінного населення проживало багато чиновників громадського та військового відомства, які не могли дати відповідної освіти своїм дітям, тому що м. Луцьк було віддалене від середніх навчальних закладів.

У Луцькій прогімназії працювали: інспектор: Лука Михайлович Орда (вчитель латинської мови у другому класі, класний наставник у другому класі); законовчителі: православного віросповідання – протоієрей Ананія Бродович, римо-католицького віросповідання – ксьондз Іоанн Іполитович Левинський; викладачі: російської, латинської та німецької мов – Олександр Іванович Тальвинський, закінчив історико-філологічний інститут князя Безбородько; викладач математики, географії та французької мови – Віктор Іванович Гаєвський, закінчив фізико-математичний факультет університету Св. Володимира; викладач каліграфії, малювання – Микола Якович Миронов; помічник класних наставників Филімон Іларіонович Клепчинов; учитель письма – Терентій Кіндратович Дячко; лікар – Олександр Петрович Слесаревській.

Навчально-виховною діяльністю займалися класні наставники, педагогічна рада, що знаходились під наглядом інспектора [11: 9-11].

У 1892 році в м. Житомирі було відкрито дитячий будинок. До будинку приймалися хлопчики всіх християнських віросповідань, освічені та неосвічені, віком від дванадцяти до п'ятнадцяти років та утримувались до вісімнадцяти років [12: 1].

За вивченням ремесла діти поділялись на два відділення: слюсарно-ковальське та столярно-токальне. Вивчення ремесел у кожному із відділень здійснювалося протягом трьох років, за програмою затвердженою Губернським Попечительством. Добровісесні внески на утримання дитячого будинку надали генерал-ад'ютант Федор Федорович та Єлизавета Сергіївна Трепові в розмірі 30 руб., Чехов (м. Здолбуново) – 8 руб. 91 коп., Барон де-Шодуар – 10 руб., А. А. Анатр – 100 руб. [12: 16].

Навчально-виховний персонал дитячого будинку складався із наглядча Я. Коленко (він викладав технічне креслення та технологію), помічника наглядча Г. Міхневича, викладача всіх гуманітарних предметів та законовчителя Н. Ящинського [12: 5].

Аналізуючи джерела, ми дійшли висновку, що в другій половині XIX століття потреба в іноземних викладачах значно зменшилась. Лише деякі навчальні заклади користувались послугами іноземних викладачів, тому що з'явилась значна кількість випускників таких навчальних закладів як університет Св. Володимира, Санкт-Петербурзький університет, Севастопольське реальне училище, Рівненське реальне училище, Острозька учительська семінарія, Кременецька духовна семінарія.

Як свідчить вивчення жіночої освіти у Волинському краї у XIX та на початку XX ст., потреба в ній була надзвичайною, однак, більше десяти гімназій, які тут відкрились, не змогли дати відчутних результатів, так як їх діяльність була перервана спочатку першою світовою війною, а потім революційними і військовими діями 1917-1919 рр.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Памятная книжка Волынской губернии на 1901 год. – Житомир: Издание Волынского губернского статистического комитета, 1901. – С. 32.
2. Єршова Л. Жіноча освіта на Волині: Монографія. – Житомир: "Полісся", 2006. – 488 с.
3. Батюшков П. Н. Волинь. Исторические судьбы Юго-Западного края. – СПб., 1888. – 288 с.
4. Биков Н. П. Князі Острозькі та Волинь. – Петроград, 1915. – 60 с.
5. Єршова Л. Вплив соціальної інерції на формування особистості в жіночих навчальних закладах Волині (XIX – поч. XX ст.) // Рідна школа. – 2001. – № 5. – С. 69-71.
6. Женское графа Д. Блюдова училище в г. Остроге. // Сборник действующих о нем постановлений, распоряжений, програм, правил и пр. с. 1866 по 1886 годы. / Составил М. Радевич. – СПб., 1887. – 176 с.
7. Личное дело Стефана Петровича Бакарджиева. – ДАЖО, ф. 256, оп. 1, спр. 67, 1901-1920 р. – Арк. 1-5.
8. Отчет о состоянии Житомирской мужской гимназии за 1900-1901 учебный год. – Житомир, 1901. – С. 24.
9. Волыньские губернские ведомости. – 1919. – № 2. – С. 6.
10. Отчет о состоянии Житомирской прогимназии со времени ее открытия до преобразования в полную гимназию (1877-1897 г.г.). – Житомир, 1897. – С. 9.
11. Отчет о состоянии Луцкой мужской прогимназии за 1895 – 1896 уч. год. – Луцк, 1896. – С. 9-11.
12. Отчет Волынского Губернского Попечительства детских приютов за 1911 год. – Житомир, 1913 г. – С. 1.

Матеріал надійшов до редакції 17.12. 2008 р.

Павленко В. В. Деятельность иностранных педагогов в мужских и женских гимназиях Волыни (XIX – нач. XX ст.)

В статье рассматривается деятельность учёных в мужских и женских учебных заведениях Волыни (парафиальная школа, семинария, женский пансион, мужская гимназия). Проанализировано особенности содержания образования в мужских и женских учебных заведениях. Определены некоторые аспекты вклада иностранных педагогов в организацию деятельности мужских гимназий и женских пансионатов Волыни.

Pavlenko V. V. The Activity of the Foreign Pedagogues in Men's and Women's Gymnasias of Volyn (The 19th – the beginning the 20th cent).

The article discovers the activity of scientists in men's and women's Volyn educational establishments (parish school, seminary, women's boarding school, and men's gymnasium). The peculiarities of the education content in men's and women's educational establishments are analyzed. Some aspect of the foreign pedagogues contribution into the learning organization in men's gymnasias and women's boarding schools in Volyn are defined.